

*În crengile
visului cântă
privighetorile
mele,*

*noaptea
întreagă pe
munte e
curcubeul
aprins.*

*Forfot!...
Auzi-mă-n
frunza
acestui de
veac răsărit*

*și-n febra
acestei de
fragi
iubitoare
lumini...*

*Revarsă-se
iarba
albastră a
cerului fără
sfârșit*

*pe fruntea-mi
senină
ce-așteaptă
coroana de
spini!*

vara poetilor

PRAG

Ce-i lumea asta dacă nu fântâna
în care se îneacă ochiul meu? –
toate vorbesc de plânsa și bătrâna
și transparenta lacrimă de zeu.
Ziua cu noaptea fără greș se-ngână
și-a le opri din curgere nu-i chip,
neliniștea dospește-n mine până
la spargerea clepsidrei cu nisip.
Diluviul mâhnirii se resoarbe
și chiar plutesc adesea ca un fulg,
dar din acest frison de pâlpii oarbe
nu mi-a fost dat aievea să mă smulg.

SCRISOARE

Domnul mi-a dăruit și mie,
ca fiecărui biet recrut,
mai multe nopți de insomnie
și rătăcirii decât am vrut.
De bune vești cândva nici urmă,
la maica-s ultimul născut,
ca-ntr-un prundiș în mine scurmă
veacul acesta de-mprumut.
E-n trupul meu o mare luptă:
mistreții-n sânge mi-au păscut,
mă-ntorc în zori cu lancea ruptă
și doar o așchie din scut.
Am și zburat în câte-o noapte;
zburam înalt și nevăzut,
pân-am căzut în grâne coapte
și aripi nu mi-au mai crescut.
Clipa-i nălucă migratoare,
neantul ei mă lasă mut,
și triluri de privighetoare
urcă la stele-n azimut.

VEGHE

Duhul închipuirii mă cuprinde
și-n tot ce mișcă fulgeră un sens –
o stranie și ieftină merinde
insinuată în văzduhul dens.
Dintru vârtejuri ochiul se resoarbe
și ceru-i ca o albie de prund,
iluminând imensității oarbe
în ale cărei ape mă scufund.
Încă străbat o miriște de spaimă
și-n sânge drojdii mitice dospesc,
cel de cândva se bălbăie și-ngaimă,
cel de acum se mistuie firesc.

DRUM

Nu-i cumpăna dreaptă din fire,
dar pun temelii de pe-acum
cetății-n eternă zidire,
cetății cu ziduri de fum.
Se tulbură sângele-n mine
de truda la care mă-njug
și drumul acesta, știu bine,
sfârșește cu arderi pe rug.
Lucrând cu unelte perfide,
se poate-ntâmpla să sfărâm
zăvorul de taină ce-nchide
intrarea-n temutul tărâm.

REVARȘĂ-SE IARBA ALBASTRĂ

Ținutul respiră fantasme de fosfor pe-
acele
vaste podișuri de miere care în arc s-au
prelins.
În crengile visului cântă privighetorile
mele,
noaptea întreagă pe munte e curcubeul
aprins.
Forfot!... Auzi-mă-n frunza acestui de
veac răsărit
și-n febra acestei de fragi iubitoare
lumini...
Revarsă-se iarba albastră a cerului fără
sfârșit
pe fruntea-mi senină ce-așteaptă coroana
de spini!

PIATRA DIN CAPUL UNGHIULUI

Egal un fir de iarbă cu o clipă,
în cumpăna zidarilor egală
eroarea de-a lăsa risipă
piatra sub înveliș sacerdotală.

Un unghi rămâne gol și pentru ea.
Zidarii caută în prunduri treze
și negăsind o așchie de stea,
în somn, și-aduc aminte s-o așeze.

PĂPĂDIE

Propriul ochi încovoiat spre plisc
văd unei păsări cu destin de pradă;
impus vederii și oprit să vadă,
văd soarelui esențele în disc.

Trasându-le și huma deplasare,
și agera suflare din văzduh:
copilăriei sărăcie-n duh,
adolescenței drobul ei de sare.

DESTIN

Știu că de-abia acum începe greu
și pe-„a iubi” mi-e frică să-l conjug –
decât împovărând cu spaime eul,
mai blândă-mi pare arderea pe rug
E-n joc prietenia mea cu vinul
și dulcele-i tărâm aurifer? –
eu mai degrabă mi-am greșit destinul
și doar un strop de-ngăduință-i cer.
Cețos până la stele mi-e izvodul
și pentru ușile din zid n-am chei,
sunt al cetății care-și trage podul
și-o celebraz de dinafara ei.

GEANA PĂMÂNTULUI

Geană împletită-n câmpuri – orizont de
primenire.
Lacrima neplânsă încă sub lăuntrici sori o
zvânt.
E atât de cald urcușul spre nemargine de
fire!,
vinurile dimineții decantându-se-n
cuvânt.
Coasta unui deal în flăcări – se zvonesc de
rod gutuii.
Te-ai trezit din reverie dulce pasăre-
bărbat? –
descifrai o devenire și visai că-ți zboară
puii
în adânc de ceruri unde vânturi nemiloase
bat...

DOR

În graba de-a rosti cuvântul
fraze haotice-nfirip,
torc în abstract cum toarce vântul
caierul dunei de nisip.
Întru sfielnica-ntrupare
toate păcatele s-au strâns,
nu-ntâmplător povestea-și are
finalu-n văile de plâns.
Roagă-L pe-Atoatefăcătorul
să scoată zbaterea din lut! –
noi ne-am fi dus de-a pururi dorul
și dacă nu ne-am fi născut.

SPAȚIU CENUȘIU

Între miresmele acestui aer viu
e frigul unei bănuielei ascuns;
e tristă rana câmpului pătruns
în spuza unui spațiu cenușiu.

Pe-o traictorie de zeu plasat,
fluide pânze ochiul se destramă:
mirosul laptelui de mamă,
secunde de argint pulverizat...

MORGANĂ

Timpul din scurgerea lui s-a oprit
și mugurii pomilor crapă.
Cad și mă scol și m-aud prohodit
de-a nașterii trudnică apă.
Am (de aceea mi-e sufletul greu)
cățuși nituite pe gleznă
și stea norocoasă, aceeași mereu,
cometă pierzându-se-n beznă .

NEASTÂMPĂR

Din coapsa ta și zbaterea, și somnul,
și visul roz al celui nenăscut
care așteaptă semne de la Domnul,
spre a le scrie pururea pe scut.
M-aș însoți cu tine fără teamă
sub semnele conjuncției, cu plus,
a roiului de sori care ne cheamă
la dezlegarea tainelor de sus.
Mai scriu în cartea veacului o filă
și marginea uimirii o ating,
la primul pas făcut în clorofilă,
la destrămarea pânzei de paing...

SPAȚIU

Cum roua-n cupele subțiri,
asemeni am vorbi în moarte
ori cununându-se aparte
florilor-spații dintre miri.

Dacă am pierde ochiul stâng,
l-am căuta cu ochiul drept –
pe care geană să aștept
o vietate din adânc?

SURÂS

Beau din izvoare graiul unei zâne
cum beau mai toți cei visători și puri,
și juruiți priveliștii bătrâne
cu cer căzut la poale de păduri.
Ah, stâlpii zării nălucesc întruna,
și e un dans de flăcări pe comori
cum nu s-a mai văzut, și scoate struna
un sunet scos de nu prea multe ori:
ci doar la fluxul petelor din soare,
la strigătul căderilor în hău,
la unele dorinți mistuitoare
și când mă tulbură surâsul tău!

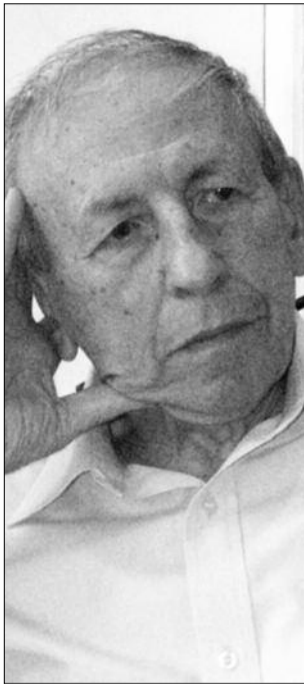
ZENIT

Sus, la zenit, pe nesfârșitul șes
dau stupii constelației în roi
și toată pânza visului o țes
pentru minunea clipelor în doi.
Sparg crisalida somnului și ies,
în frământarea clipei de sub cer,
amalgamând fărâma de-nțeles
cu-amărăciunea trupului stingher.
Nu mă-ndoiesc: destinul te-a ales,
el te-a împins și te-a silit să vii
să dai însingurării mele ghes,
nimb și căldură nopților târzii.

FAGURI

De-o flacăra atârână totul –
ard faguri luminoși de ceară,
pe mări de raze trec de-a-notul
până se face-n lume seară.
E vară și roiește prundul,
pe drumuri litera e ștearsă;
e noapte, fumegă străfundul,
cad stropi de lumânare arsă.
Acum, din muchii ancestrale
pământu-și seamănă penumbra,
la flacăra iubirii tale
de-atâta vrajă-mi crește umbra!...

*Din volumul „Gest în afara cetății”,
în pregătire*

Plec confuz. Mă despart de domnul Necula pe trotuar fără niciun cuvânt. Fiecare pornește într-o altă direcție. La fiecare pas, mă îndirjesc tot mai mult împotriva destinului meu. Mi-am cheltuit viața în zadar. Anii cei mai frumoși. Îmi jur să nu intru în politică. Singurul drum care merită să mergi pe el, este acela de a-ți pregăti o profesie strălucită.

proza

Schiță pentru un volum. *Nu trageți în dinozauri!*, II. *Cazarma roșie* Recrutele (III)

*
Sesiune de examene. Între probe, o caut pe Sabina. Mă evită. Fuge de mine. Insist de parcă ce s-ar întâmplat cu noi mi-ar fi dat vreun drept. Dar sunt vinovat. De ce dracu am abuzat? Cum de n-am putut să mă abțin? Monstru. Canalie. Dar ea de ce nu s-a împotrivit? Și deodată, mă înjunghie un gând. Dacă și-a găsit pe altul? Pe alții? Se poate orice! Drumul a fost deschis de mine. Demon. Ea, copil fără prihană. Cale deschisă spre pierzanie...

Istorie, geografie, zoologie, floare la ureche. Domnul de latină, un bărbat jovial, își astupă urechile. Cad și la franceză. Eșec total. Rătăcesc prin crâng. Îmbrățișați, un tânăr chipeș cu Sabina. Ține-mă, Doamne, să nu-mi pierd mințile...

Un fel de boală a intrat în mine. Nu mai am chef de nimic. Nu mai găsesc, nu mai am ce. Post negru. O ceapă, o cană de apă. Câțiva covrigi. Butoiul îmi face cu ochiul. Nu știu cât am să mai rezist. Dar știu că dacă încep, nu mai mă opresc. Aș fi pierdut. Mă clatin pe drum. Noaptea visez mese copioase...

Înfulec pagini după pagini. Binomul lui Newton. Teorema lui Pitagora. Legea conservării materiei. Acuzativul. Ablativul. Prezumtivul. Clopotarul slut de la Notre-Dame. Lecturi în franceză. În latină. În miros de doagă de butoi. De găinați de găină. De femei de la țară spălate numai pe jumătate. "Învățați! Învățați! Învățați!". "Nu există drum pietruit care să ducă la știință!". "Cine are carte, are parte!". "N-ai venit pe lume ca să mori ca un bou!". "Nu ne scaldăm de două ori în același râu!". "Navigăm în apele comunismului.". "Zarurile au fost aruncate!". "Să ne ajute Dumnezeu!..."

*
Gata cu desfătarea. Cu destrăbălarea. Mai erau și altele de făcut pe lumea asta. Venisem cu alt rost. Oricum, măcar să nu mor de prost. Am închis fereastra. Dar asta m-a costat. Post negru. Arest sever. Declinări. Conjugări. Extragerea rădăcinii pătrate. Ridicarea la putere. Cel mai mic multiplu comun. Salamul de la prăvălie avea învelișul mucegăit. Răsadnițe. Cu bălegar nefermentat. Strat de pământ fertil. Geamuri solare. Lihnit de foame. Nu pot să dorm. Mă perpelesc în pat. Mă scarpin toată noaptea. Mă trezesc cu pielea bășcată. Invazie de insecte. Ploșnițe. Căpuși. Păduchi de găină. Îmi ghiorăie mațele goale.... A fost odată... Parcă niciodată... Alta e azi situația... Aici, la dispensar...

*
Vecina mea. Moașa. Singură în toată casa. Mă invită la ceai. Din când în când, și tot mai des, luăm masa împreună. Hrană rece. Nici ea nu are timp de bucătărie. Ouă. Brânză. Lapte. Murături. Prune uscate. Nuci. Pâine prăjită. Îi aduc femeile din sat. Care vor să se pună bine cu ea. Gravide. Lăuze. Mămici.

Muncește mult. Injecții. Vaccinuri. Ventuze. Vizite la domiciliu. Supravegherea fântânilor. Despăducheri. Tratamente de râie. Mereu așteaptă ajutoare. Primarul promite, dar nu are de unde. Un doctor de prin împrejurimi vine, dacă vine, de două ori pe săptămână. Cu program de consultații și liste de dispoziții. Rețete. Dar unde potrivim noi mai mult este la învățătură. Se pregătește tot pentru medicină.

Nu știu dacă e frumoasă sau urâtă. Nu o privesc ca pe o femeie. Sunt blocat. Mă domină prin inteligență.

Și totuși, într-o seară, uit să mai plec. Probabil că am făcut vreun gest nepermis. Mi-o fi citit pofta în privire. M-am trezit dimineața în patul ei. Singur. S-a dus să doarmă la mine. Când s-a întors, m-a atins cu degetele pe obraz:

Băiatule, să fii cuminte, da?
Și n-am mai îndrăznit...

*
Mă întâlnesc în oraș cu domnul Necula. Mergem la o bere?
De ce nu?

Uriășul satului. Cred că are peste doi metri. Capul cât ciutura puțului. Pieptul cât un butoi. Picioarele ca niște bulumaci. Labele ca de urs. Și pârșos. I-am zis "omul zăpezilor" și porecla a prins. Nimeni nu-I mai spune altcumva. A terminat teologia și așteaptă o parohie. A mai făcut și dreptul și filozofia. Inteligență fenomenală. Înfulecă vreo 20 de mici și soarbe 3 țapi de bere. Și mă îndeamnă să merg la o adunare de tineret. Mă gândeam la un film. Dar mă duc cu el.

Băieți. Fete. O descopăr într-un colt și pe Sabina. Nu ne vorbim. Mă ține la distanță cu un zâmbet de dispreț.

Să nu ne lăsăm! Trebuie să ne mișcăm! N-am venit pe lume să zăcem! E răspunderea noastră să nu lăsăm țara să se prăbușească!

O brunetă focoasă. Studentă la istorie, îmi strecoară în ureche domnul Necula. Un adevărat colocviu. Chiar așa este afișat, simpozion de istorie... Fiecare este solicitat să-și dea cu părerea. Tânărul care urmează la cuvânt bate apa-n piuă cu Decebal și Burebista. Când ajunge la Deceneu și la defrișarea viței de vie, i se cere să vină la "pașopt". Dar tot despre vitejia românilor amintește și vorbitorul următor. Posada, Rovine, Călugăreni, Podul Înalt, Mărășești, Ștefan cel Mare, cu 40 de războaie, 40 de biserici...

Dar ce facem? Ne culcăm pe laurii victoriei strămoșești? i-o retează studenta brunetă.

Victorii care-au fost și care n-au fost? o susține o altă studentă

Tot băteam și băteam, dar ne retrăgeam! Mîrcea i-a spulberat pe turci la Rovine, dar a sfârșit prin a le plăti tribut chiar în copii. Mihai i-a aruncat în mlaștină la Călugăreni, dar a fost decapitat în Ardeal...

Și discuțiile s-au înfierbântat. Să lăsăm istoria cu ale ei. Istoria o facem noi.

Avem o viață de trăit! Ne trăim aici pe pământ!

Suntem răspunzători pentru viitorul nostru. Pe mâinile cui ne lăsăm țara.

Suntem în stare să ne dăm viața pentru ea? Dar mai aud și alte voci.

Acesta e un simpozion științific sau ce? Ne afăm la un miting?

Suntem golani de mahala? Și cum tăceam, tot timpul, se gândește cineva să mă întrebe.

Tu ce părere ai? Răspund fâstâcit:

Eu? Cu treburile mele. Și care sunt treburile tale? mă interpelează Sabina din colțul ei.

Acelea că nu vrei să le știi tu... O știam sfioasă. Dar se ridică în picioare. Cutezătoare. Acuzatoare.

Fiecare cu treburile lui. Ne înmecăm în ele.

Trăim la întâmplare. Lăsăm timpul să alunece peste noi.

Turmă de oi sfâșiate de lupi! Ei, dumneata?

Doamna blondă și indiferentă... Eu?

Da. Eu sunt cine sunt.

Ioana D'arc? Ecaterina Teodoroiu? Ai fi în stare să mori pe baricade?

Aș fi! Mori?

Dacă vîi cu mine. Simplu. Peste rumoarea care se iscă, deodată, glasul domnului Necula, bărbatul mare cît o statuie.

Voi sunteți urmașii Romei? Tânărul de lângă Sabina o prinde de umăr și-o sărută pe frunte. Rămân rezemați unul de altul.

*
Plec confuz. Mă despart de domnul Necula pe trotuar fără niciun cuvânt. Fiecare pornește într-o altă direcție.

La fiecare pas, mă îndirjesc tot mai mult împotriva destinului meu. Mi-am cheltuit viața în zadar. Anii cei mai frumoși. Îmi jur să nu intru în politică. Singurul drum care merită să mergi

pe el, este acela de a-ți pregăti o profesie strălucită.

*
Mă aștepta primarul. A pus ceva la cale: să mă pună lider la "Tineretul Sătesc". Motivul: sunt singurul din comună cu autoritate și competență.... Nu pot să refuz. Mă simt dator pentru încredere. Pentru locuința pe care mi-a oferit-o, pentru prietenie.

Mă îndeamnă și gândul unui nou experiment. Poate și atracția spre putere. Sper să nu-mi ia prea mult timp. Dacă voi vedea că va abate de la drumul pe care m-am hotărât să merg ca s-ajung unde vreau, am să mă retrag la timp.

E plină țara de așa ceva: Uniunea tineretului Muncitoresc, Uniunea Asociațiilor de Elevi, "Uniunea Studenților", "Uniunea Femeilor", Mai trebuia și una a tinerilor de la țară. La Gherăseni, nu avea cine s-o înființeze. S-o conducă. M-au găsit pe mine. Încă un pas spre colaborare. Spre dinozaurizare. Cu voia mea. Aveți dreptate! M-am făcut vinovat!

Dar când a început treaba, nu mi-a convenit. Multă scriptologie. Multe instrucțiuni. Mult timp pierdut. Ce n-aș da să scap? Dar dacă te-ai prins în horă, trebuie să joci. Cum îți cântă alții. Cel mai greu era că trebuia să umblu din poartă în poartă ca să-i conving pe țărani să se înscrie. Nu înțelegeau ce este aceea adeziune. Ce avantaje aveau. Și mie îmi lipseau argumentele. Dar primarul insista. Și nu știu de ce. El era comunist. Iar organizația aceasta ținea de Partidul Frontului Plugarilor. Al lui Petru Groza. Care a devenit șeful guvernului. Dar eu îmi aduceam aminte și de o inscripție scrijelită cu un cui într-un closet din gară: "Voi, ce stați aici pe vine / Petru Groza vă susține / deci, măriți producția de rahat / pentru guvernul democrat...".

Nu-mi plăcea ce fac. Iar când a venit în control și îndrumare unul de la județ, a pus capac la toate.

Era Mitică Basamac. N-am putut să mai suport. Îl cunoșteam de cum am venit în Gherăseni. Era cel mai elegant tânăr din sat. Se spunea că are zece costume de haine. Sacouri, bluze, șepci, pantofi, băști, pulovere și nenumărate perechi de pantaloni. Și se vâra neinvitat în grupurile de tineri intelectuali. Cel mai neisprăvit dintre ei. Se târâse prin câteva clase de liceu, cu corigențe și repetenții. Se băga în vorbă nesolicitat. Vorbea într-o avalanșă de neologisme al căror sens nu-l înțelegea. Pocea și cuvintele românești. Și nu se supăra când își băteau joc de el. Poate că nici nu băga de seamă. Una peste alta, era un personaj pitoresc și amuzant. Porecla de Mitică Basamac i se trăgea din niște întâmplări care l-au făcut bogat: mergea cu damigeana și cu cana în gară la trenurile de soldați sovietici care se retrăgeau după fronturile din apus. "Harașo - Harașo!". Eroii care au cucerit Berlinul plăteau bine băutura care mirosea a alcool tare, pișca la limbă, și luau foc gâtulej și cerul gurii. Și a strâns băiatul la bani de s-a pricopsit. Dar a fost și destul de isteț ca să-i investească. Așa că s-a ales și cu o grămadă de țoale. Și chiar cu o casă. Și totul a mers strună până când niște cătane mai vigilante l-au prins că umplea damigeana cu apă de la pompa pentru locomotive. La o vadră de apă, mai puneă o cană de spirt medical și o cană de zeamă de ardei iute, bine fierț. Asortat cu câteva frunze de mentă și de mătrăgună. L-au bătut până l-au lăsat leșinat la marginea căii ferate ca pe-un câine de pripas.

Și nu știu cum făcuse de ajunsese acum activist la Frontul Plugarilor, partidul unde era lider și Romulus Zăroni, fost vâtaf pe moșia boierului Petru Groza, azi în guvernul lui, pe postul de ministru al agriculturii.

Să-ți bagi mințile-n cap! se rățoia la mine. Și pune-te cu burta pe treabă!

Știi ceva? Nu primesc ordine de la un bădăran ca tine.

Își frecă nasul roșu ca un moț de curcan. Roșii i se fac și urechile.

Te dau afară! zice, din trei timpi și patru mișcări!...

Simplu. Îi trântesc hârțoagele în brațe. Bagă-le în mă-ta, nenorocitul!

Glorioșii ani ai ratării

AMEȚITOARELE TERFELOAGE

("MAȘINA TIMPULUI")

De câțiva ani, cred că 6, scriu la un amar de carte, despre figurile boemilor piteșteni și despre isprăvile lor din anii de dinaintea lui 1989. Este o muncă anevoioasă, e ca și cum aș intra în mașina timpului și aș porni spre propria-mi tinerețe. Vreme de o lună, zi de zi, fac exerciții de reamintire, pentru a pune la punct episodul următor. În timpul acestui proces mental simt că nu mai aparțin prezentului. Uneori, pentru a stimula memoria, vizitez și locurile în care s-a petrecut o întâmplare. Adesea am strania senzație că atunci le-am văzut pentru prima dată.

Multe dintre "personajele" pe care le evoc nu mai trăiesc și starea pe care mi-o dă conviețuirea cu ele în amintire este destul de stranie – unele parcă-s vii și pierdute în hățișul prezentului, altele-s reci, acolo, în chihlimbarul trecutului și nimic nu le pot spune din ziua mea de azi. Cei care erau cu mult mai în vârstă decât mine acum sunt mai tineri... Vorbesc despre stări firești, ale ființei mergând spre vârsta a treia, dar destul de puternice pentru a te pune într-o altă relație cu timpul psihologic personal și al lumii. De curând am constatat că după ce scriu un episod, acesta parcă se șterge din minte, e ca și cum aș rămâne fără memorie. Senzația nu este deloc neplăcută, dimpotrivă, doresc să cunosc oameni noi, locuri proaspete, în care n-am fost niciodată. Este semn că cineva din mine refuză să moară. Nu, se poate spune și altfel: cineva din mine vrea să mai trăiască. Cu puțină optimizare pot spune și că cineva trăiește în mine.

Se fac aproape 10 ani de când am aruncat câțiva saci cu terfeloage; erau acolo caiete cu însemnări, file dispartate pe care am notat diverse lucruri: ciorne de poeme, decupaie din reviste literare de tot felul, în fine... Atunci am simțit că toate acestea mă apasă, că mă țineau într-un cotidian de care s-a ales praful și care era pe cale să-mi altereze prezentul și proiectul străveziu de viitor, viitor care s-a dovedit a fi doar melancolia cu care am sugrumat o disperare venită din copilărie și adolescență. Acum mai bine de un an am dat peste alți doi saci cu terfeloage din trecut, scăpate de furia mea pasageră, și n-am rezistat tentației de a le răsfoi. Sunt acolo pagini de jurnal, citate din cărți, recenzii făcute unor cărți și note de lectură, însemnări diverse, date despre oameni pe care i-am cunoscut, însemnări despre viața mea sufletească, destul de intimiste, nepublicabile. În acest hățiș de hârtii am dat peste câteva pagini cu însemnări despre un om care a lăsat semne frumoase în viața Piteștilor – Gheorghe Năstase, fost prim-secretar al județului, între 1970 – 1973. Întâmplarea a făcut ca acest om să facă parte din boema mea și a câtorva prieteni de-ai mei.

MANDARINUL
DIN STRADA
ION CÂMPINEANU

Așa l-am numit în sinea mea pe Gheorghe Năstase, după ce l-am cunoscut mai bine. Primele date despre el mi le-a oferit profesorul meu Ion Cincă, Domnul să-l țină-n lumină, prin 1972, în timp ce răsfoiam împreună un număr al revistei „Argeș”. „Năstase este un comunist luminat, Aurele, mi-a zis profesorul, este un intelectual fin și a sprijinit apariția acestei reviste, apoi a acceptat ca în fruntea ei să fie Gheorghe Tomozei, care i-a dat o ținută de capitală!”

Într-o zi a anul 1980 eram la teatru – se juca „Cui i-e frică de Virginia Woolf”, de

Edward Albee, în sala „Studio 125”, piesă în care demonii familiei perfecte erau scoși în lumina cotidianului și a rampei de prietenii mei dragi, actorii: Ion Roxin, Sorin Zavulovici, Ileana Zărnescu, Nina Zăinescu. După spectacol, domnul care șezuse lângă mine, pe când aplauda, îmi zice, familiar: „Frumoasă piesă și actori sunt cu har. Îmi cer iertare, dar sunt curios să aflu cum o percepe un tânăr ca dumneata?” „Și mie mi-a plăcut, domnule, este a patra oară când o văd, sunt prieten cu protagoniștii și mă mir că încă nu au interzis-o. Probabil că ideologii noștri vor să ne arate ce face iadul capitalist din celula de bază a societății – familia!” „Îndrăzneală abordare, îmi zice domnul, un om scund și bine legat, cu părul pieptănat pe spate, cărunt și cu fruntea lată. Mă numesc Gheorghe Năstase, am fost prim-secretar al acestui județ. Acum sunt pensionar. Ceva îmi spune

de o povestire a lui Borges, despre profetul mincinos și învăluit din Merv. „Borges, zice dl. Năstase, spune undeva că o literatură nu diferă de alta decât prin modul în care este citită. Cândva, prietenul meu vechi Gheorghe Tomozei mi-a spus să fiu cu luare aminte la Borges, că inventează autori și opere, că acest fapt este propriul său mod de a citi literatura din secolele de dinaintea lui. Eu sunt ateu, mă rog, eu cred în jocurile minunate ale naturii, accept și jocurile ei stihiale. Minune și stihie este și omul și îl iau ca atare. Omul este capabil să producă lumi noi, prin literatură și arte, să scape de alienare ori să glorifice puterea naturii, tot el poate corecta nedreptatea și inegalitatea. Mă rog, și aici, în social, este un vis și ca să ajung la concluzia asta mi-a trebuit o viață de muncă, în care sunt și mulțumiri, și dezamăgiri...” Vizita noastră a mai durat, gazda ne-a povestit, e drept, nu mult, fără temeri, chiar și despre eșecul relației lui cu Ceaușescu. „Este o personalitate, fără tăgadă, dar plătește tribut unor neîmpliniri intime și mai ales plătește pentru lipsa culturii și cunoașterii profunde a omului. La acestea se mai adaugă și alte păcate, unele pe care le-am avut și eu, într-o măsură oarecare. Dar despre acestea vom vorbi cu încetul, fără să ne dăm seama, în timp ce ne vom cunoaște mai bine.”

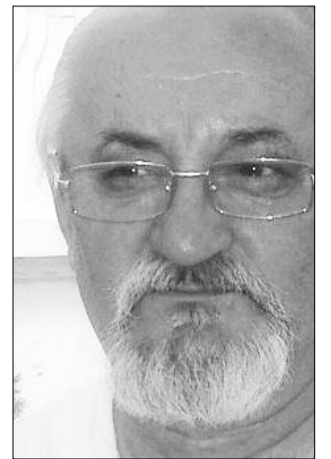
Sunt sigur că prietenul meu Liviu Bănică își mai amintește acest schimb de replici. După mai bine de un ceas ne-am luat la revedere, promițând că-l vom mai vizita, împreună sau pe rând, după cum ne va fi voia și după cum vom putea. În timp ce traversam Expo-Park-ul din apropiere, Liviu m-a privit și după o vreme s-a oprit, întrebându-mă: „Nu-i așa că omul este excepțional, că dacă blegii ăștia din fruntea partidului ar promova oameni ca dl. Năstase sistemul comunist ar deveni suportabil?” Am încuviințat și am căzut pe gânduri, gânduri pe care Liviu parcă mi le-a citit, căci mi-a zis: „Știu, Aurele, nici eu nu voi putea, vreodată, să accept comunismul, am spus că „ar putea deveni suportabil” !!!” Între timp ajunsesem lângă „Ceinărie”...

Scotocind eu prin terfeloage, am dat peste însemnarea aceasta: „Miercuri 2 iulie, 1986. I-am făcut o vizită Mandarinului. E zâmbitor, ca de fiecare dată, e o zi călduroasă și e în ținută lejeră. Mergem la umbră, pe verandă. Îmi face o cafea la nisip și-mi îngăduie să aprind o țigară. „Una, zice, nu mai mult!” Apoi mă întrebă „dacă știi ce zi cernită este ziua asta?”, Am spus, cu mină de om vinovat, că nu știu. Spune pe de rost: „Venise ca Domn pașnic, în înțelesul lui Alexandru cel Bun, așezând pacea pe roadele războiului, și gata să le apere cu armele.”

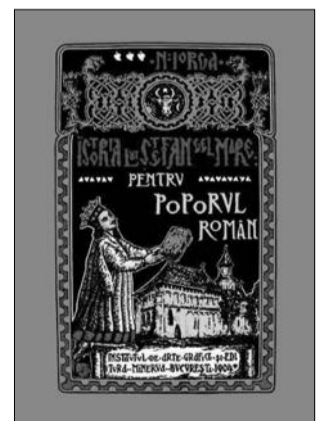
Uf, era 2 iulie, ziua în care sufletul lui Ștefan cel Mare se ridicase la Cer. Îi spun Mandarinului. Mă iartă pentru uitare și mă servește cu vin roșu. „Este din Moldova Lui, zice...” Discutăm și sorbim în doi toată sticla. Înainte de plecare, Mandarinul aduce din casă o carte – *Istoria lui Ștefan cel Mare*, de Nicolae Iorga. Ediție splendidă, apărută în 1904, la Editura Minerva. „Este darul meu, zice, dându-mi cartea și bătându-mă pe un braț, părintește.”

Citind însemnarea, mi-am amintit că în pragul porții l-am întâlnit și pe fiul Dlui Năstase, pe Valentin, apropiat mie ca vârstă, medic de profesie. Venea de la plimbarea cu fiu-său Vlăduț, de care bunicul era foarte mândru. I-am salutat pe cei doi și Valentin ne-a zis: „Ca de obicei, v-ați ghiftuit cu povești! Na, că am ajuns și eu să vorbesc ca voi!”

– va urma –

Acum mai bine de un an am dat peste alți doi saci cu terfeloage din trecut, scăpate de furia mea pasageră, și n-am rezistat tentației de a le răsfoi... În acest hățiș de hârtii am dat peste câteva pagini cu însemnări despre un om care a lăsat semne frumoase în viața Piteștilor – Gheorghe Năstase, fost prim-secretar al județului, între 1970 – 1973. Întâmplarea a făcut ca acest om să facă parte din boema mea și a câtorva prieteni de-ai mei.

litere

...formele multiple pe „dată” românesc pot să încurce vorbitorii și se tinde spre o grafie unitară, „niciodată” în loc de „nici odată”, întocmai ca în cazul lui „oară”. O panică scientistă îl împinge, cred, pe lingvistul român să facă din cuvinte – concepte sau să descopere concepte acolo unde nici nu te-ai aștepta ca filolog.

Niciodată ca odată...

Când regularizezi un sistem de scriere vechi trebuie să fii de două ori atent la sensuri: mai întâi la cele actuale, uzuale – apoi la cele din sistemul respectiv. Autorii care au gândit îndelung asupra scrisului implică în grafie gândul: trebuie cel puțin să-ți pui întrebarea dacă are sens *ce* și *cum* au scris ei, înainte de a schimba ca pentru noi. Iată, de pildă, banalul *odată* la Eminescu. Redau prima strofă a „Luceafărului” în forma din *Almanahul România jună* (aprilie 1883)¹:

A fost odată ca 'n povești,
A fost ca nici odată
Din rude mari împărătești
O prea frumoasă fată.

Convorbirile literare reiau poemul în august 1883, astfel²:

A fost odată ca 'n povești.
A fost ca niciodată
Din rude mari împărătești
O prea frumoasă fată.

Titu Maiorescu păstrează, pentru ediția din decembrie 1883³, forma din *Almanah*, în ediția a II-a (1885) are la fel – dar în ediția a treia (1888) pune *A fost o dată* și *ca nici o dată*, forme pe care apoi le abandonează. (Nu e greu de înțeles de ce abandonează: la reluarea termenului, în vorbele fetei, are: *Noi merge nici odată*, deci a avut intenția să corecteze și aici: *o dată*, dar corectorul l-a înțeles greșit și a ieșit greșeala *Noi merge*, pentru *Noi merge*; de obicei în vecinătatea corecturilor lui Maiorescu apar greșeli tipografice noi. La ediția a IV-a va fi renunțat, așadar.) Editorii de după el oscilează între *niciodată* și *nici odată*. Astăzi textul este astfel, după Perpessicius⁴:

A fost odată ca-n povești,
A fost ca niciodată,
Din rude mari împărătești,
O prea frumoasă fată.

În prima ediție, din 1939, Perpessicius nu avea nimic după primul vers, împotriva întregii tradiții de până la el, dar apoi revine la forma împodobită cu virgule – pe care o stabilise, de fapt, C. Botez (1930)⁵.

„N’oiu merge nici odată”. Peste tot în manuscrise punctuația este albă – fie că sunt ciorne, fie că e lăsată special deoparte (probabil, pentru a fi completată sistemic pe textul definitiv) – astfel că autorului însuși îi putem atribui sigur doar virgula din *Almanah* sau punctul de *Convorbiri* după primul vers. Încă o dată: cine-și face iluzia că manuscrisele rezolvă cele mai multe probleme editoriale se înșeală: mai degrabă ele dau sugestii. Pentru nici (măcar) un poem eminescian nu deținem ultimul manuscris, cel dat la tipografie. Și, ca să fim și mai liniștiți în privința aceasta, trebuie să mai știm un lucru: chiar după tipărire poetul intervenea asupra textului (vezi cazul *Scrisorii III*, publicată în *Convorbiri literare* și apoi în *Timpul*). Am demonstrat în altă parte⁶ că, în cazuri extreme, pentru greșeli tipografice se întrerupea procesul de tipărire al *Convorbirilor literare*, se făcea corectura și apoi se relua. (Există exemplare din revistă, același număr, care diferă: unele au greșeala tipografică, altele nu o au.)

Așadar, și în privința primelor versuri din *Luceafărul* tot editorii trebuie să întrebe asupra voinței auctoriale.

Ce vrea să însemne, în fond, această oscilație a formelor și a punctuației? Nimica toată, s-ar zice, a evoluat scrierea spre simplificare în privința formelor, *nici o dată*, *nici odată* e mai ușor de scris *niciodată*. Limba română nu are un termen specializat pentru „jamais” franțuzesc (așa cum nici germana, de pildă, nu are) – și cred că se încearcă o creare artificială a lui. La noi, teoreticul „nicicând” n-a reușit să se generalizeze (se referă la viitor, nu și la trecut).

Adverbul „odinioară” este, pe de altă parte, destul de complicat; dar ce substantivare interesantă de la latinescul *de una hora* – „într-una dintre ore”, clipe, momente: vezi, de pildă, *într-o doară*, simetric acestuia: *în una de hora* „într-o oră, clipă oarecare”, „la întâmplare”, „fie ce-o fi” – nu însă „bunăoară”, *bona hora*, clipă bună – pentru care vezi *bonehur* franțuzesc, „fericire”, cu deosebirea că acolo s-a creat perechea cu *malheur*, „nenorocire”, din *mala hora* pe când limba română n-a păstrat *malus* (noi moștenim pentru ideea de „rău” un termen juridic: *reus* care înseamnă *acuzat*; probabil că „mal” tracic a fost prea puternic și n-a putut fi dizlocat, vezi *Dacia malvensis* și atâtea toponime pe *mal*: Mălureni, Malu Surpat, chiar Moldova, cum ne demonstrează dl. Mihai Vinereanu⁷, etc., etc.; în românește „ceasul rău”, combinație slavo-latină, nu înseamnă „nenorocire”, „malheure”, ci „ghinion”, ține tot de clipa, ora fatidică – și nici nu are pereche într-un eventual „ceas bun” – expresia „să fie într-un ceas bun” pare singulară și este, probabil refăcută pe linie cultă: să fie de bun augur, etc. – de vreme ce înseamnă ceva tot în legătură cu norocul: se pare că la noi sistemul expresiilor – pereche s-a dezechilibrat, aici, din cauza refuzului lui *malus* latinesc, oricum *răul* nu se opune la *bine*, vezi expresia „e bine rău”, etimologic: e *acuzat* de bine, foarte bine). Neputând crea pereche, *bunăoară* a trecut în zona adverbilor. Toate aceste forme sunt mascate în scris, pentru că noi scriem fonetic (și bine facem, desigur...), adică legat: *doară* pentru *d’oară*. Dacă avem curiozitatea să căutăm, însă, sensul primar latinesc se păstrează, chiar și pentru omul de cultură medie solidă, nu numai pentru lingvist.

Așadar, formele multiple pe „dată” românesc pot să încurce vorbitorii și se tinde spre o grafie unitară, „niciodată” în loc de „nici odată”, întocmai ca în cazul lui „oară”. O panică scientistă îl împinge, cred, pe lingvistul român să facă din cuvinte – concepte sau să descopere concepte acolo unde nici nu te-ai aștepta ca filolog. De pildă, un bun prieten din latura aceasta a lingviștilor este convins că în

cuvântul românesc „nimic” se află ideea de zero absolut, de *kenos* din greacă. Nicidecum: nimic vine din *ne* și *mica*, (firimitură, bucată foarte mică, „miette” pe franțuzește), deci nimic (*nimica* mai degrabă) înseamnă nici măcar o firimitură întreagă, mai puțin decât o fărâmiță. De aceea se și spune *o nimica toată*, adică o fărâmiță mică, mică de tot – deci: *ceva*, totuși, care se mai poate divide, nu un *a-tom* (se mai spune *un nimic, niște nimicuri*; expresiile de limbă par a conștientiza etimologia)⁸. Spațiul este fragmentat pentru limbă – și la fel este timpul: fragmentat în *dăți, ori (oare)*... Dar lingvistul trebuie să-și facă norma lui seculară la reforme, altfel nu mai poate explica evoluția, nu este așa?

...Ca să ieșim din zona aceasta a digresiunilor atât de agreabile, vom spune simplu că acceptăm scrierea, dar cerem să se spună unde s-a schimbat, ca să știm și noi, cititorii de rând.

Cât despre virgule, tot lingvistul contemporan poate spune că ele nu fac decât să ajute la recreerea atmosferei de basm, sunt binevenite... Dacă ar fi așa, de ce nu pun editorii încă una, astfel: „Din rude mari, împărătești”, pentru că rudele mari sunt, doar, și împărătești, e apozitie, n-ar fi bine să fie punctată? Iată însă că aici nimeni nu apozitează. Este vorba nu de împărați ca oameni mari, rude mari – ci de împărații cei mari, de marii împărați, împărații lumii (poate chiar în succesiune temporală), aceia care au imperii, nu simple împărații ca prin basme. În recitare trebuie să reiasă asta, deci autorul invită și la accente speciale. De altfel, poemul eminescian începe cu „a fost odată” – dar nu continuă în logica basmului: „A fost odată un împărat și o împărăteasă, și ei aveau o fată, etc.” – ci se oprește la ea, la prea frumoasa fată – care era una la *părinți* – dar iarăși: părinții sunt de căutat între sfinți și stele.

Cred că nimeni nu mai judecă atât de simplist „uvertura” (Lucian Costache⁹) *Luceafărului* când observă cum se detașează între ediții textul de bază, cel din *Almanah*. Poetul nu creează o atmosferă de basm – ci judecă basmul și trece dincolo de el, îl depășește către sensuri filosofice adânci. Dl. Academician Alexandru Surdu ne spunea, odată, la fumaorul Bibliotecii Academiei, că în deschiderea *Luceafărului* recunoaște definiția dată de Hegel, în introducerea la „Știința logicii”: *ființa este nimicul* (cu vorbele dânsului, din memorie „Das Sein, das reine Sein (...) ist das Nicht”); pot confirma că accentua „Das reine Sein” exact ca „O *prea frumoasă fată*” după aceea. M-a urmărit expunerea, și am găsit textul în traducerea lui D.D. Roșca: „Ființa, ființa pură (...) este de fapt neant.”¹⁰ (ii cer scuze d-lui Alexandru Surdu pentru că, deși nu am instrumentarul necesar unei abordări a chestiunii în zona strictă a filosofiei, totuși scriu despre aceste lucruri „pe mâna dânsului”: cred că o fac și pentru a-l readuce la Eminescu-el-însuși). Poți regăsi aici formula din deschiderea basmelor românești, dar depinde cum citești. Dacă zic „a fost odată ca niciodată” asta înseamnă că a fost cândva cum n-a mai fost până atunci sau de atunci în colo, a fost o singură dată; în franceză: *une fois comme jamais* – deci a fost, s-a întâmplat sigur doar că nu știm când. În acest sens, odată poate fi scris (și înțeles) *o dată, o singură dată*, așa cum a scris și înțeles Titu Maiorescu în ediția a III-a a sa. Dacă zici, însă, ca Eminescu: *odată* ca *nici odată* înseamnă că negi clar pe *odată*, a fost fără niciun determinant, deci n-a fost (în franceză: *jamais pas jamais*, în greacă: *topos – atopus, kronos akronos*). *Luceafărul* vrea să spună că *a fost cândva* cum este în povești, că este posibil să fie cum este în povești; se accentuează în recitare a

studii

fost cu sensul certitudinii: într-adevăr, ca în poveștile de azi a fost cândva. Punctul din *Convorbiri literare* mi se pare mai ferm – și-l compar cu situația din *Te duci*, versul 2: la fel, punct ferm în *Convorbiri* (refuzat în serie de toți editorii). Mai departe de această constatare fermă, însă, continuă: a fost cum nu e, ca nicicândva. Însă aceste întâmplări, această poveste, acest mit... există. (Basmul iese din paradox ironic, mai degrabă accentuându-l astfel: „Că dacă n-ar fi nu s-ar povesti”.) Există fără să fie, pentru că nu a căzut în timp. N-a fost nici în trecut, nu va fi nici într-un viitor oarecare: asta înseamnă că poate să fie oricând, chiar acum. Mai mult: asta înseamnă că este continuu, întâmplările acestea sunt, se petrec acum și s-au petrecut mereu și se vor petrece mereu, se nasc încontinuu căutându-și...un odată al lor. În acest sens *Lucașfăru* este *actual* ca trăire – și ca mit, adică îl trăim toți și ne trăiește pe toți. (Ca în finalul basmului, cu „Și au trăit fericiți până la adânci bătrânețe, și mai trăiesc și azi, etc.”) Încontinuu Hyperion este tentat să coboare în chip de lut – și încontinuu se abține pentru că nu are dimensiunea norocului, adică nu poate fi acum și aici, pentru fata aceasta prea frumoasă: ar putea cădea altunde (în timp sau în spațiu), ar putea găsi altă fată – dar nu pe aceasta. Va trebui să se lase căutat de către ea. Dar cum îl va recunoaște ea între atâtea chipuri de lut?! „Ce-ți pasă ție, chip de lut dac’ oi fi eu sau altul?” (cu punctuația originală) – cum altfel decât prin potriviri cu cineva și... invocându-și norocul propriu? Tot în acest sens... povestea ne spune despre o fată care nu este dar este, n-are corporalitate, timp, există doar în mintea noastră, o „realitate virtuală”, un raționament..

Într-o carte recent apărută a lui Lucian Costache¹¹ autorul îl citește pe Eminescu în punctuația și cu formele originare – și ajunge la concluzii asemănătoare. Cartea este o adevărată enciclopedie eminescologică, dl. Lucian Costache consultând activ, pentru analiza sa la „Lucașfăru”, o bibliografie de-a dreptul impresionantă. „Uverturii” poemului îi dedică aproape o sută de pagini pentru o analiză filologică și stilistică exemplare. Printre sugestiile pe care dânsul mi le oferă, o rețin mai întâi pe aceasta, un citat din Tudor Vianu: „n-avem de-a face cu un *niciodată* al trecutului, nici cu unul al viitorului, ci cu un *niciodată* al *ficțiunii*; formula amintită vrea să spună că întâmplarea narată aparține închipuirii, nu lumii, este estero-cosmică”¹². L-aș reciti cu mare bucurie pe Vianu, numai că dl. Lucian Costache mă trimite la o ediție nouă (Junimea, 1974), pe când studiul lui Tudor Vianu a apărut în 1930, înaintea ediției Perpessicius, deci el n-avea cum să citeze după acesta, deci s-a modernizat după normele noastre, de azi. Prin urmare, renunț să refac, acum, confruntările – și amintesc doar că în vremuri mai vechi se cita din Eminescu după izvoarele prime, edițiile erau privite cu circumspecția necesară. (La Vianu am găsit câteva citări chiar după *Convorbiri literare*, cu punctuația de acolo).

Noi nu ne vom opri, însă, la „Lucașfăru”. Cu *odată* la Eminescu ne întâlnim în mai multe contexte, de pildă în *Rugăciunea unui Dac*, v. 6: „Pe când pământul, ceriul, văzduhul, lumea toată / Erau din rândul celor, ce n-au fost *niciodată*”¹³ (în două manuscrise anterioare: *nici odată* – dovadă că a studiat forma ultimă, pentru tipar; la Titu Maiorescu: *nici-odată* în toate edițiile; în rest, peste tot *niciodată*, nicăieri nu se păstrează virgula după *celor* din C.L.) – unde surprindem același context: *a fi este a nu fi*, – cu diferența că cele care „erau” sălășluiau astfel, identice cu ele însele, în increat, și își așteptau rândul să devină fapte, chipuri, realități. Dacă facem abstracție de formele manuscrise (cum bunul simț ne cere, de altfel) – în formele tipărite avem situația clară: „a fost ca *nici odată*” *Lucașfăru* (1883) – „n-au fost

niciodată”, *Rugăciunea unui Dac* (1879; aici virgula eminesciană este foarte necesară, separând net categorii quasiidentice: *celor*, *ce* – ca și *cele*, *care* – nu sunt aceleași, acelea care, ele, ci *unele* în comparație cu *altele*). În acest sens (*Rugăciunea unui Dac*), *niciodată* este „*jamais*” și arată timpul continuu, nediferențiat, de dinaintea creației. Nu se poate spune *nici odată* despre concepte care există și doar așteaptă intrarea în lume.

Tot în 1879, în *Despărțire*: „Să fie neagră umbra în care-oi fi perit / Ca și când *niciodată* noi nu ne-am fi găsit” – situație identică: *nici odată* de trei ori în manuscrise, *nici-odată* la Titu Maiorescu, *niciodată* în prima tipăritură. (Ce indiciu mai clar vrem că în manuscrise studia formele iar în textul definitiv decidea?) Aici situația ipotetică din raționament se potrivește tot cu sensul *niciodată* – „*jamais*”.

Trecem peste *Strigoii*: „...Și fost-ar fi mai bine / Ca *niciodată*’n viață să nu te văd pe tine”, pentru că avem o expresia, probabil calculată după limba franceză: „*jamais de ma vie*”.

Mai există, însă, un context care am dori să ne infirme afirmațiile de mai sus.

Este vorba de *Sonet (Trecut-au anii)*, primele două versuri, redate astăzi astfel:

Trecut-au ani ca nouri lungi pe șesuri
Și *niciodată* n-or să vie iară

Am citat după Ediția MLR¹⁴, cu textul stabilit de Petru Creția care explică, într-un studiu separat, de ce preferă forma din manuscris *nouri*. Într-adevăr, se armonizează mai elegant în vers decât forma clasică din Ediția Maiorescu (prima tipărire; aici, primul editor nu mai pune cratimă, ci păstrează în două cuvinte, ca în deschiderea la *Lucașfăru*):

Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri
Și *nici odată* n’or să vie iară

Forma manuscrisă uniformizează, mai ales, substantivele: *ani* și *nouri*, ambele nearticulate. Rămâne, însă, dezacordul cu titlul: Trecut-au *anii*. Acesta apare numai în prima tipăritură, manuscrisele nu-l conțin. Cine l-a dat (Eminescu sau Maiorescu), trebuie că are în vedere forma articulată care se reia: *anii*. În manuscrisele eminesciene sunt 7 variante ale acestui sonet, toate aduse la formă încheiată, fiecare în parte mult lucrată – iar textul definitiv (adică: tipărit) câștigând de la fiecare câte ceva. Nu sunt ieșite dintr-un condei, este limpede că autorul a cântărit îndelung fiecare amănunt până la o formă convenabilă. Or, în alegerea lui Petru Creția pentru „ani ca nouri”, versul 2 este *Și nici o dată n’or să vie iară*, cum se vede în Mss. 2260, 150 (descifrat de Perpessicius *niciodată*, legat, poate intuitiv sau neatent). Se repetă *nici o dată* în Mss. 2261, 237, de data aceasta scris și de Perpessicius astfel. Nici nu ne interesează oscilația *nici o dată* / *niciodată* – mai important este că în alte forme avem *nici odată*.

Ce vrea, în fond, acest poem? La Eminescu, *Sonetele* sunt forme fixe de poezie incantatorie, cheamă umbrele, evocă, amintesc de *ghicitori*, *eresuri*. Aici negația este pusă puternic, de trei ori: *nici odată*, *nu*, *iarăși*. Dar în forma primei tipăriri persistă un joc de cuvinte: *nori* (lungi) / *n’or* (să vie). În fond, este o afirmație banală: au trecut anii și nu se mai întorc. Transmisă către norii lungi, însă, care nu au unicitate, a căror lege este să revină și iarăși să revină, ireversibilitatea timpului devine relativă. De trei ori se afirmă că „nu vine”, în forme tot mai categorice – între care acel *nici o dată*, *nici măcar* o singură dată, este foarte solid – și totuși amintirea *norului* care persistă în jocul de cuvinte... lasă loc de speranță. În profeții sau invocații, texte divinitorii în general, potrivirile de cuvinte adevăresc sau infirmă; aici relativizează acel *jamais*. Să fim atenți la accentul logic (nu la

prozodie neapărat): Trecut-au ani ca *nouri* lungi pe șesuri / *Și niciodată* n-or să vie iară: se accentuează *nouri*, *niciodată* – cu nostalgie – dar: Trecut-au *anii* ca nori lungi pe șesuri / *Și nici odată* n’or să vie iară – se accentuează *anii* și *nici*, lăsând o linie secundară de accent pe cuvintele imediat următoare: *nori* – *n’or*. Este, în fond, „filosofia” acelui „*niciodată*” al nostru, de astăzi. Și în *Lucașfăru*, când spune la modul prezumtiv: „N’oi merge *nici odată*”, fata de împărat neagă categoric timpul, dar relativizează acțiunea, lasă loc la reveniri – ca dovadă: Lucașfăru chiar vine iarăși cu aceeași rugă / cerere. Ea nu afirmă ferm: *Nu merg* – ci lasă îndoiala: oi merge, n-oi merge (chiar negociază, cerându-i lui să coboare pe pământ, etc.).

Important este că forma „*nouri*” se află în manuscrisul 2260, 150, în relație cu *nici o dată*. Forma tipărită, *nori*, nu se găsește în manuscrise – dar se fixează în ediția Maiorescu pe lângă *nici odată*. Jocul de cuvinte eminescian nu poate fi desființat prin alegerea formei manuscrise *nouri*, oricât de expresivă și comodă gramatical ar fi aceasta (iar la Eminescu *nouri* este recurent, vezi chiar personajul Toma *Nour*; cu atât mai mult abaterea de aici trebuie considerată semnificativă și păstrată) – iar *nici odată*, rupt, răspicat, trebuie păstrat cu valoarea din începutul *Lucașfăru*: acolo ceva este continuu pentru că i se neagă negația – aici este prefigurată ca relativ pentru că, deși montat într-o triplă negare, totuși stă într-o puternică legătură cu realitatea comparată. Dacă ar fi zis: *anii nu sunt ca norii care vin și pleacă*, *anii nu se mai întorc* – autorul spunea un adevăr simplu, sesizabil de oricine; când zice că *anii sunt* (trec) precum *norii* – e altceva, înseamnă că speră să se întoarcă – sau, precum în *Cu mâne zilele-ți adaogi* (din aceeași zonă manuscrisă), că are de gând să dezvolte o teorie proprie a timpului complet.

Note:

¹ M. Eminescu: *Lucașfăru*, în „Almanachulu Societății Academice Socialu-Literare România Jună”, Viena, aprilie 1883.

² M. Eminescu: *Lucașfăru*, în „Convorbiri literare”, Iași, august 1883.

³ *Poesii* de Mihail Eminescu, Editura Librăriei Socecu et Comp., București, 1884; apărută în 1883, p. 277.

⁴ M. Eminescu: *OPERE, I, Poezii tipărite în timpul vieții*, Ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Fundația regală pentru literatură și artă, Vol. I, 1939, p.167.

⁵ *Mihail Eminescu: OPERE. POESII. Tomul I*. Ediție îngrijită de Constantin Botez, București, Editura Cultura Națională, 1933, p. 152.

⁶ N. Georgescu: *Eminescu și editorii săi*, Ed. Floare albastră, București, Vol. II, p. 78.

⁷ Mihai Vinereanu: *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europeanistică*, București, Editura Alcor Edimpex. S.R.L., 2009, s.v. Moldova.

⁸ Ion Coja: *UNU în limba română*, editura Semne, 2009.

⁹ Lucian Costache: *Mihail Eminescu. Eseuri deschise. Chipul de aer și chipul de lut*. Editura Tiparg, Pitești, 2009, p. 15.

¹⁰ Hegel, Georg Wilhelm Friedrich – *Știința logicii* (trad. rom. de D.D. Roșca), Editura Academiei R.S.R., București, 1966, pp. 62-63.

¹¹ Vezi nota 9.

¹² Idem, ibidem, p. 66.

¹³ M. Eminescu: *Rugăciunea unui Dac*, *Convorbiri literare*, 1 sept. 1879.

¹⁴ M. Eminescu: *Versuri lirice. (Opera poetică)*. Ediție îngrijită de Oxana Busuiocanu și Aurelia Dumitrașcu. Coordonare și cuvânt înainte Alexandru Condeescu. Muzeul Literaturii Române, 2000, p. 697.

...Hyperion este tentat să coboare în chip de lut – și încontinuu se abține pentru că nu are dimensiunea norocului, adică nu poate fi acum și aici, pentru fata aceasta prea frumoasă: ar putea cădea altunde (în timp sau în spațiu), ar putea găsi altă fată – dar nu pe aceasta. Va trebui să se lase căutat de către ea. Dar cum îl va recunoaște ea între atâtea chipuri de lut?!

Florina Moldovan-Lircă

Cornel Regman. Memorialistul. Arta portretului

În posesia unor importante informații de istorie literară, comprehensiv și ascuțit observator al naturii umane, Cornel Regman recuperează date necunoscute din memoria colegilor, deveniți, între timp, personaje vii ale propriei opere de moralist. Căci moralist este Cornel Regman și când restituie cu un ochi sensibil și atent oameni și timpuri ce au fost și când orchestrează spectacolul literar al prezentului, dar și când interpretează aforistic realitatea socială.

Puțini critici români se pot lăuda că dețin secretul criticii cu „artă”. Cornel Regman (1919-1989) a fost, negreșit, unul dintre ei. Despre stilul său inconfundabil au scris multe condeie critice, încă de la debutul în volum. Chiar și cele mai sceptice, care, poate neconvinse la început de judecățile de valoare ale criticului, i-au apreciat cel puțin originalitatea stilistică. Niciun exeget nu i-a remarcat însă talentul de memorialist. Cu excepția lui Nicolae Oprea care subliniază judicios: „Cornel Regman, cronicar literar al unei epoci, poate deveni și memorialistul ei. O conștiință lucidă și intransigentă, ar fi un câștig nesperat pentru istoria literară, în toiul avalanșei de memorii aproximative și adeseori hagiografice” (*Critica în mișcare*, în „Viața românească”, nr. 4/1983, p. 80).

Parcimonios la început, în primele mărturisiri din interviuri și evocări, Cornel Regman își dezvăluie treptat – pe lângă analizele profesioniste și stilul original cu care ne-a obișnuit – calitățile de portretist. *Ultime explorări critice* (volum postum, apărut în 2000, din grija Zorinei Regman) încheie șirul de interpretări ale actualității literare contemporane și reflectă, o dată în plus, arta unei opere de memorialistică. Împărțit în trei secțiuni, *Texte critice, Evocări, Interviuri, confesiuni, opinii*, volumul are meritul de a reconstitui și completa, în aproape jumătate din întinderea sa, atmosfera celor mai grei ani din istoria literaturii, începând cu criza culturală a anilor cincizeci, când nume remarcabile ale poeziei de după Al Doilea Război Mondial, precum Geo Dumitrescu, Ștefan Aug. Doinaș, Radu Stanca, Constant Tonegaru, Ion Caraion, Marcel Gafton, Alexandru Lungu (să-i amintim pe cei menționați de critic), au fost înlocuiți cu o generație ivită de nicăieri „de versificatori trași la indigo”.

În astfel de condiții vitrege este prezentat *Doinaș la Hălmașiu*, unde poetul se retrage până la sfârșitul anului 1955, când se mută la București, la revista „Teatrul”. E perioada în care mulți dintre cerchiști se reunesc la București: „atunci sau cu puțin timp înainte s-au stabilit în Capitală – în afara de Doinaș – I. Negoieșcu, Nicolae Balotă, Ion D. Sîrbu, precum și semnatarul acestor rânduri. Bucureștii n-a reprezentat, ce-i drept, pentru proaspeții săi locuitori o garanție de stabilitate, necum de huzur. Foarte curând sau nu peste mult, și pe rând, primii patru vor fi arestați și condamnați la ani mulți de pușcărie, Doinaș singur «beneficiind» de un singur an” (*Ultime explorări critice*, 2000, pp. 157-158). Nu este singura dată când, aflat în situația de a introduce documente inedite ale cerchiștilor (de altfel, Cornel Regman este binecunoscut ca arhivarul *Cercului literar*), aduce informații valoroase de istorie literară, având meritul de a le prezenta exact și limpede.

Bun psiholog și *raisonneur* al timpurilor pe care le-a cunoscut, Cornel Regman deține deopotrivă și secretele portretului critic, pe care îl ridică la rang de artă a expresiei. Căutând toată viața acea particularitate care individualizează o operă, criticul simte nevoia să-și îndrepte obiectivul și spre efigii confraterne. *La cinci ani de la despărțirea* de I. Negoieșcu, Regman îi face o caracterizare exactă și directă, nu mai puțin expresivă, preocupată de adevărul istoric extras din materialul – neapărat biografic – al clientului: „cum aş putea evoca altfel decât din secvențe biografice personalitatea complexă, dar mai ales pe omul greu de prins într-o formulă I. Negoieșcu, alături de care m-am aflat la Cluj, la Sibiu și la București, ba și în străinătate, ori de câte ori am reușit să evadez?” (*I. Negoieșcu, la cinci ani de la despărțire*, în *vol. cit.*, p. 162). Fidel cronicar al literaturii, ține, de asemenea, o cronică a evoluției cerchiste – din care el însuși face parte

integrantă – de datele căreia se folosește mai ales în astfel de situații, când trebuie să immortalizeze lumini și umbre, culori și nuanțe ale unui moment literar, ale unei generații creatoare sau chiar epoci critice. Or, observând și analizând retrospectiv o individualitate ca a lui Negoieșcu, portretistul nu poate să nu o reflecte în oglinda cercului de prieteni în mijlocul căruia el a „crescut”: „dacă un cuvânt poate rezuma o natură, atunci *neastâmpărul* e cel ce se potrivește mai bine pentru a defini genul de reacție la provocările zilei ale [sic!] lui I. Negoieșcu. Un neastâmpăr, o stare de efervescență, orientate încă din anii aceștia spre inițiative și înfăptuiri în ordinea creației pe diverse planuri. Norocul nostru al tuturor a fost de a fi găsit în această energie factorul asigurator de coeziune și pe cel ce ne-a fixat în bună măsură țintele. Norocul lui a fost de a fi nimerit cu adevărat în mijlocul unui cerc, nu numai de prieteni, dar și de talente promițătoare, egal dispuse să coopereze spiritual pe aceeași platformă, având ca principal țel afirmarea prin cultură” (*Ibidem*).

În aceeași fericită conjunctură de astre care a dus la întâlnirea membrilor cerchiști se înscrie și personalitatea carteziană a lui Radu Stanca, privită în complementaritate contrapunctică cu cea dionisiacă a colegului său: „mai puțin mobil, mai circumspect, fixat deja asupra proiectelor proprii de creație și reflectând mai la rece asupra a ceea ce poate fi realizabil, Radu Stanca a moderat și modelat elanurile creative multidirecționale ale confratelui mai tânăr care se voia și constructor de generație, deschizător de noi direcții în cultură, dar și suprarealist impenitent în creația proprie” (*Ibidem*, p. 163). Nici atmosfera cerchistă, la fel de grăitoare pentru psihologia lui Negoieșcu, nu lipsește din evocările lui Cornel Regman, întregind piesă cu piesă puzzle-ul portretistic la care s-a angajat autorul: „momente remarcabile au fost în istoria «Cercului» chiar cele care l-au avut ca inițiator și participant însușit pe colegul nostru mai tânăr: o ultimă memorabilă seară sibiană închinată prieteniei româno-franceze, în primăvara lui 1945, întâlnirile fără ștaif ale cenaclului la care participa cu regularitate Lucian Blaga și alți profesori ai noștri, și – de ce nu? – frecvențele și animatele libații în care vinul sau berea și umorul spumos erau suverane, mai întâi la Sibiu, în crama de sub zidul cetății sau la «Bufnița», apoi la Cluj, în bodega zisă «la Haneș», botezată astfel de noi cu numele unui comerciant de vizavi. În toate aceste ocazii, Negoieșcu, mai puțin spontan în replici, era în schimb un mare consumator, dar și propagator de voie bună, cu râsul său inimitabil, izbucnit parcă din resursele întregii ființe, căci matadorii, creatorii de umor erau alții: Radu Stanca, la Sibiu, Ion D. Sîrbu și Dominic Stanca după întoarcerea noastră la Cluj” (*Ibidem*).

În posesia unor importante informații de istorie literară, comprehensiv și ascuțit observator al naturii umane, Cornel Regman recuperează date necunoscute din memoria colegilor, deveniți, între timp, personaje vii ale propriei opere de moralist. Căci moralist este Cornel Regman și când restituie cu un ochi sensibil și atent oameni și timpuri ce au fost și când orchestrează spectacolul literar al prezentului, dar și când interpretează aforistic realitatea socială. Fără a fi prozator, criticul s-a folosit în evocările sale de puterea creatorului de caractere care tot „citind” opere și scriitori a căutat să le înscrie în timp acea sevă unică și irepetabilă. De un portret memorabil, intitulat *I. D. Sîrbu – curajul civic și puterea de abnegație*, beneficiază și colegul său din Petroșani, surprins la prima lui întâlnire cu cerchiștii: „când în toamna lui 1940, Universitatea din Cluj refugiată la Sibiu

(parțial și la Timișoara) își deschidea porțile, Literele și Filosofia, ca întotdeauna în criză de băieți, înregistrau apariția unui nou venit, robust, vital, smead la față, cu ochii înnegurați și o bărbie proeminentă ca de boxer, ușor stângaci printre «balici» – cum se numeau studenții din anul I – decât care părea și efectiv era mai matur, ca unul cu armata făcută și cu un an de ucenicie la activ, înainte de a putea urma cursul superior al liceului din Petroșani. Cum cursurile și seminariile nu erau organizate pe ani, ușor i-a fost neofitului să se apropie de cei de-o vârstă, dar din anii mai mari: Radu Stanca, Ovidiu Drimba, Eugen Todoran, subsemnatul, dar și de colegii intrați în facultate odată cu el: I. Negoieșcu, Ion Oana etc. Sunt toți aceștia chiar viitorii semnatori ai „Manifestului” Cercului Literar din Sibiu din 1943, pentru moment doar colaboratorii revistei studențești *Curțile dorului*, apărută în ianuarie 1941” (*I. D. Sîrbu – curajul civic și puterea de abnegație*, în *vol. cit.*, p. 173). Dar Sîrbu devine un autentic caracter mai ales când portretul fizic se completează cu cel temperamental, privit din perspectiva rolului său în *Cercul literar*: „lui Sîrbu – Gary, cum îi spuneam – revenindu-i, alături de Radu Stanca și de Dominic Stanca, tustrei nu întâmplător și comediodografi, misiunea de a întreține buna dispoziție, lui I. Negoieșcu nemairămânându-i decât râsul, un spectacol el însuși în felul său. De misiunea sa, Gary se achita strălucit punând în ceea ce improviza nu doar sare, ci și mult piper. Dacă Radu Stanca era în special mimul și arlechinul de pantomimă, iar Dominic Stanca cizelatorul cu bonomie al unor roluri de comedie inspirate din anecdota reală, Sîrbu putea susține în fața unui conviviu fermecat spectacolul vervei sale drăcești, în care prima caricaturizarea împinsă până la stălcire. El însuși se implica pe sine în rol, ca erou a nu puține pățanii caraghios-amare, devenind în fața auditoriului un fel de Șveik (tot era maică-sa pe jumătate slovacă), un Șveik al urmărilor celui de-al doilea război mondial” (*Ibidem*, p. 174). Suplețea asocierilor și mobilitatea privirii duc cu gândul la Sainte-Beuve, iar înclinațiile eseistice amintesc de rafinatele portrete lovinesciene. *Scriind despre Dominic*, criticul resuscitează în comentariul opereii un spirit aparte, dar și mai interesant devine când, meditănd și explicând notorietatea „mai veche” a scrierilor lui Dominic Stanca, schițează un portret deopotrivă modelator sale: „o notorietate – observăm – întemeiată pe un caz rar de divorț între firea omului, șturlubatică, și gravitatea cu gust de cenușă a poetului, cum și pe ciudatul altoi de îngândurare blagiană operat pe un trunchi esențialmente nemetafizic. Sau și mai exact: o inspirație în gamă minoră, în prelungirea mai degrabă a lui Șt. O. Iosif (frecventat și în prelucrările de motive folclorice), mai aproape de elegie și lied, de molcomeală și resemnare, contrastând violent cu jovialitatea excepțional de productivă în situații burlești, cu bogate intricații ludice ale personajului” (*Scriind despre Dominic*, în *vol. cit.*, p. 178). Profilul lui Ovidiu Cotruș beneficiază, de asemenea, de o reconstituire captivantă, inspirată în mare parte de firea sa de gânditor: „pentru «reflecție» era făcut Ovidiu Cotruș prin însăși structura lui, dar pentru o reflecție ce găsea mai bucuos calea manifestării orale. Colocvial și chiar convivial, un pic boem, înzestrat cu o memorie fenomenală care putea înregistra nu versuri, ci volume întregi, Cotruș era o «bancă» vie de stiluri și stihuri, de idei și structuri de sisteme, dar și o bancă de temut populată cu amintiri despre oameni și împrejurări dramatice, cu mărturii și mărturisiri despre experiențe abominabile care l-au și transformat – într-o situație

(continuare în p. 27)

GH. BULGĂR - DESPRE FORȚA REVELATOARE A STILULUI ÎN PROZA LUI MIHAIL DIACONESCU

Gheorghe Bulgăr (1920-2002), născut la Sanislău în județul Satu-Mare, profesor la Universitatea din București, este una dintre cele mai importante personalități impuse în istoria lingvisticii românești și europene.

A fost un strălucit discipol al marilor savanți Al. Rosetti (1895-1990) și Ioan G. Coman (1902-1987).

La începutul strălucitei sale cariere didactice și științifice, Gh. Bulgăr a fost profesor la liceul (în prezent Colegiu Național) *Gheorghe Șincai* din Baia Mare, una dintre cele mai importante instituții de învățământ mediu din țara noastră.

Ulterior, ca universitar de mare prestigiu, a realizat lucrări fundamentale în domeniile lexicologiei, lexicografiei, gramaticii descriptive a limbii române, istoriei limbii române și stilisticii lingvistice. În 1968 a fost distins cu premiul *Timotei Cipariu* pentru lingvistică al Academiei Române.

Volumele sale *Scritori români despre limbă și stil* (1957; Ediția a II-a, 1996), *Limba română, Sintaxă și stilistică* (1968), *Studii de stilistică și limbă literară* (1971), *Dicționar de sinonime* (1993, reluat în mai multe ediții), *Istorie, limbă, cultură* (1998), *Stil și artă literară în proza lui Mihail Diaconescu* (2001, Ediția a II-a, 2004) și multe altele sunt lucrări științifice de referință.

Gh. Bulgăr a continuat cu noi analize și noi argumente, dar mai ales cu noi rezultate științifice, variate aspecte impuse în domeniile stilisticii filosofice, stilisticii lingvistice și stilisticii literare de lucrările unor personalități ilustre ale culturii române precum Mihail Dragomirescu (1868-1942), G. Ibrăileanu (1871-1936), Ovid Densusianu (1873-1938), D. Caracostea (1879-1964), Lucian Blaga (1895-1961), G. Călinescu (1899-1965), Liviu Rusu (1901-1985) și alții.

În plan european, mari savanți lingviști preocupați de stilistică au fost Ch. Bally, Karl Vossler, Leo Spitzer, Benedetto Croce, St. Ullman, P. Guiraud, M. Cressot, M. Riffaterre, B. Havránek, P. Trost, Jean Cohen și mulți alții.

La Universitatea din București, Gh. Bulgăr a comunicat în convingeri cu savanți ca Iorgu Iordan (1888-1980), Tudor Vianu (1897-1964) și Ion Coteanu (1920-1997), preocupați, și ei, de diverse domenii ale stilisticii.

Gh. Bulgăr a fost singurul profesor din istoria învățământului superior românesc care a predat la trei universități din Franța, respectiv la Sorbonne (Paris), Lyon și Bordeaux.

Ca universitar de mare autoritate, el a întreținut relații cordiale cu alți mari savanți romaniști și româniști din Europa epocii sale.

Foarte strâns a fost relațiile sale amicale și științifice cu savanții Alain Guillerrou (1913-1998), romanist, românist și traducător în franceză din Rebreanu și Mircea Eliade, profesor la Sorbonne, membru de onoare al Academiei Române, autor al lucrării fundamentale *La Genèse intérieure des poésies d'Eminescu* (1963) și cu Alf Lombard (1902-1996), filolog, românist și romanist, membru al Academiei Regale de Litere, Istorie și Antichități a Suediei, *doctor honoris causa* al unor universități din Franța, Suedia, Italia, Norvegia, Danemarca și România, profesor la universitățile din Uppsala și Lund, unde a fondat cursurile sistematice de limba și literatura română, apărător devotat în presa suedeză neutră din timpul celui de-al doilea război mondial al integrității teritoriale a României, autor al lucrărilor fundamentale *La Prononciation du roumain* (1935), *Le Verbe roumain* (I-II, 1955), o realizare monumentală, *La Langue roumaine* (1974) și *Dictionnaire morphologique de la langue roumaine* (1981).

Despre marele savant lingvist Gh. Bulgăr,

ale cărui lucrări le cunoștea foarte bine, Alf Lombard a scris următoarele:

„L-am văzut pe profesorul Gh. Bulgăr la lucru în Franța și am rămas în contact neîntrerupt cu el. Acest lucru îmi permite să subliniez doi factori deosebit de importanți de luat în considerație: pe de o parte – onoarea rară care i s-a făcut prin cele trei invitații de către trei universități franceze, mari și renumite (Paris, Lyon și Bordeaux), pe de altă parte – serviciul excepțional pe care el l-a făcut patriei sale și culturii ei, relațiilor culturale și științifice româno-franceze, prin prezența lui acolo și prin învățământul îndelungat prestat la trei dintre centrele intelectuale cele mai de seamă ale Franței”.

Cele mai importante studii de stilistică lingvistică au fost dedicate de Gh. Bulgăr scriitorilor Mihai Eminescu, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Mircea Eliade și Mihail Diaconescu, ale căror opere sunt considerate momente decisive în evoluția estetică a limbii române.

Motivele care l-au susținut pe Gh. Bulgăr în realizarea volumului *Stil și artă literară în proza lui Mihail Diaconescu* (Editura Viitorul Românesc, București, 2001) au fost explicate în primul capitol al acestei cărți intitulat *Reflecții asupra esteticii limbajului*.

Gh. Bulgăr afirmă: „Bogăția de idei, de fapte și de evocări din romanele lui Mihail Diaconescu este întregită de amploarea expresivității, a calității estetice a cărților sale. Ele constituie o bogăție a culturii române”.

Gh. Bulgăr nu uită să îi amintească pe lingviștii care, până la apariția volumului său, i-au dedicat lui Mihail Diaconescu importante analize stilistice. El scrie:

„Subliniem în mod deosebit faptul că între comentarii operele diaconesciene, lingviștii specializați în stilistică s-au remarcat printr-un important număr de contribuții (articole, eseuri, comunicări științifice, recenzii, studii, cronici) deosebit de utile în cercetare. Printre lingviștii care au dedicat prozei diaconesciene importante exegeze se numără prof. univ. dr. Grigore Brăncuș, acad. Gabriel Țepelea, prof. univ. dr. Ion Toma, prof. univ. dr. Cezar Tabarcea, conf. univ. dr. Ștefan Găitănaru, asist. Univ. Marilena Voicu, asist. Univ. Elena Diaconescu, prof. Constantin Țibrian, asist. Univ. dr. Laura Bădescu, semnatarul acestui volum și mulți alții. În analizele lor relația dintre imanența și transcendența romanelor lui Mihail Diaconescu este evidențiată pe baza unor variate sisteme de abordare științifică stilistico-lingvistică a textelor. Importante analize stilistico-lingvistice a dedicat romanelor lui Mihail Diaconescu și istoricul literar Ion Rotaru.

Puțini scriitori din istoria prozei noastre contemporane au beneficiat de comentarii atât de numeroase, de substanțiale și de diferite din punct de vedere tematic și metodologic precum Mihail Diaconescu” (la pag. 124, în prima ediție a volumului).

Inițial cercetătorul a fost atras de lectura romanului diaconescian *Marele Cântec*. Romanul recrează atmosfera politică, socială și culturală a veacului al XVII-lea pentru a pune în lumină opera marelui muzician Ioan Căianu-Valachus – importantă personalitate a istoriei noastre culturale, care a intrat treptat în conștiința publică românească pe măsura valorii sale.

Acestui roman, Gheorghe Bulgăr i-a acordat o lectură aprofundată însoțită de fișe cu observații stilistice și lingvistice și cu variate considerații referitoare la originalitatea și expresivitatea stilului practicat de Mihail Diaconescu.

Cercetarea pasionată s-a concretizat într-un prim studiu intitulat „*Marele cântec de Mihail Diaconescu – o imagine a adevărului istoric*, publicat în 1981.

Idealurile intelectuale și valorile estetice, dar mai ales convingerile naționale, civice și morale comune, pe care criticul și le-a descoperit a le avea cu Mihail Diaconescu, l-au determinat ca în următoarele două decenii să-i consacre și alte studii, la apariția altor romane ale prozatorului Mihail Diaconescu.

În cele din urmă, lecturile sistematice au fost finalizate și organizate în volumul *Stil și artă literară în proza lui Mihail Diaconescu*, a cărui primă ediție a apărut în 2001.

Unul dintre citatele favorite ale criticului și istoricului literar Gh. Bulgăr, atât de atașat de limba română, a fost cel din *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* a lui Dimitrie Cantemir: „*Limba nebiruit martor iaste*“, dezvoltarea prin creație literară a acesteia fiind pentru Gh. Bulgăr, „*o inepuizabilă sursă de îmbogățire, nuanțare și rafinare expresivă a limbii unui popor*”.

Așa cum a subliniat Liviu Bulgăr, fiul marelui savant lingvist Gh. Bulgăr, în emoționanta prefață a ediției postume: „*Asemenea tuturor celorlalte cărți semnate de tatăl meu, acest volum este o mărturie despre modul cum el, în calitate de savant, personalitate morală exemplară și om de atitudine, înțelegea să se implice în evoluția științei lingvistice și literare românești*” (pag.7).

Exegeza dedicată operei lui Mihail Diaconescu debutează în mod firesc pentru profilul științific al autorului, cu capitolul teoretic intitulat *Reflecții asupra esteticii limbajului*.

Gh. Bulgăr îl citează aici pe Lucian Blaga cu a sa cugetare: „*Limba de toate zilele este o unealtă și o formă a spiritului*”.

Afirmând că „*limbajul ne reprezintă, este imaginea fidelă a spiritualității și a capacității sale*”, Gh. Bulgăr amintește și distincția pe care universitarul parizian Jean Cohen o face în excelentul său studiu *Le haut langage*, între limbajul natural, cel cultural și cel personal.

Dacă primul termen se referă la limbă ca atribut al omului, iar al doilea la limbajul folosit de omul instruit, cel de-al treilea – cel cu adevărat creativ – este limbajul celui care pune o „*notă particulară, de calitate*” (subl. aut.), în exprimare, dând o anumită înălțime și putere mesajului său”.

Apoi, Gh. Bulgăr face distincția între limbajul poetic – în care, așa cum remarcă Lucian Blaga, pentru folosirea fiecărui cuvânt trebuie să ai „*acoperire în aur*”, lingvistul amintind faptul că în opera sa antumă, Mihai Eminescu a folosit doar 3.607 de cuvinte – și limbajul prozei.

Acesta din urmă este analizat în relația sa obligatorie cu substanțialitatea artistică a conținutului, respectiv cu „*adaptarea expresiei la nivelul realității, al mediului, al eroilor*”, ceea ce este „*o cerință fundamentală a construcției literare în proză*”.

În acest sens, grija lui Mihail Diaconescu pentru limbaj se poate ușor demonstra, profesorul lingvist oferind un citat din romanul *Depărtarea și timpul*, a cărui acțiune se petrece în primele secole creștine.

Romanul evocă epic și simbolic momente semnificative din viața lui Dionysius Exiguus, canonizat sfânt al Bisericii, fondatorul erei creștine, personalitate reprezentativă a culturii noastre și a celei europene.

(continuare în p. 26)

Motivele care l-au susținut pe Gh. Bulgăr în realizarea volumului *Stil și artă literară în proza lui Mihail Diaconescu* (Editura Viitorul Românesc, București, 2001) au fost explicate în primul capitol al acestei cărți intitulat *Reflecții asupra esteticii limbajului*. Gh. Bulgăr afirmă: „Bogăția de idei, de fapte și de evocări din romanele lui Mihail Diaconescu este întregită de amploarea expresivității, a calității estetice a cărților sale. Ele constituie o bogăție a culturii române”.

Leonid Dragomir

Biblioteca de filosofie

Pentru o (re)evanghelizare a culturii contemporane

Cartea lui Jean - Pierre Denis, scriitor și jurnalist la anumite publicații catolice franceze, intitulată provocator, *De ce scandalizează creștinismul* (trad. de Eduard Florin Tudor, Ed. Nemira, București, 2012) este o dare de seamă a situației catolicismului în Franța și în Occident în general. Autorul cartografiază o lume care a dorit – lucrul îl simte oricine a fost acolo - să elimine creștinismul, acuzat de “totul și opusul său”. În Franța, exilul creștinismului început cu Revoluția de la 1789 are o evoluție constantă cu un moment de vârf mai '68, când contracultura creată de tinerii revoltați începe să-și impună propriile valori în fața valorilor burgheze ale părinților. Din marginală contracultura devine centrală, succes ambiguu și paradoxal, căci o dată cu victoria începe declinul valorilor sale. Urmează ca din nou marginea, acum creștinismul, să ocupe centrul? Fără a deveni profetic, autorul vede în poziția marginală a creștinismului, similară cu aceea pe care a avut-o la început în Palestina și în Imperiul roman, șansa acestuia de a se institui în instanță critică, realistă la adresa culturii occidentale actuale. De la gândirea critică el poate trece apoi la gândirea creatoare,

preocupată de semnificația culturii noastre. Împotriva criticilor săi nihilisti sau ultraindividualiști “care nu vor decât dispariția dreptății sociale în neimplicare, a sexului în pornografie, a legii în dreptul la tot, a științei în tehnică, a rațiunii în nihilism, a esteticii în publicitate, a educativului în divertisment, a sensului în relativismul radical (dezgolit n.m) de orice semnificație”, reimplicarea creștinismului în cultură poate însemna o nouă Renaștere, adică o atitudine interogativă activă și nu prin transformarea într-o ideologie, creștinismul, poate nu numai cel catolic, își regăsește menirea de a aduce Vestea cea Bună pentru întreaga cultură.

Șansa creștinismului în lumea democratică actuală, susține Jean - Pierre Denis, este de a fi o voce critică, de la marginea culturii dominante, ce trebuie să se constituie într-o paradigmă în care se vor (re)formula întrebările esențiale ale omului, aflate mereu în pericolul de a fi uitate. În felul acesta, printr-o atitudine interogativă activă și nu prin transformarea într-o ideologie, creștinismul, poate nu numai cel catolic, își regăsește menirea de a aduce Vestea cea Bună pentru întreaga cultură.

Când intelectualii vor sa aibă smerenie

Ceea ce face cu adevărat vii și personale dialogurile lui Mihail Neamțu strânse în volumul *Credință și rațiune* (Ed. Lumea Credinței, București, 2013) se datorează în mare măsură sincerității partenerilor de dialog. Aceștia își recunosc statutul de căutători de Dumnezeu, fără însă a renunța o clipă la afirmarea fermă a credinței. Acumulările culturale, marile întâlniri cu oameni pe care-i recunosc mai avansați decât ei pe calea căutării lui Dumnezeu, revelațiile personale, toate se topesc în răspunsurile pe care le cer întrebările. Iar acestea din urmă sunt clare, personale, deloc retorice. Principalele teme care-l interesează pe Mihail Neamțu sunt: convertirea, granițele dintre Ortodoxie și Catholicism, distincția dintre sacru și secularizare, raporturile dintre știință și teologie. Acestea și altele, desigur, se subsumează temei generale: credință și rațiune; un tandem, considerat de Theodor Baconsky în *Cuvântul înainte* ca fiind „inseparabil și insolubil”. Relevant mi se pare și subtitlul cărții: *Dialoguri, contradicții, împăcări*. Probabil aceasta este sau ar trebui să fie dialectica spiritului ecumenic: totul ar începe cu dorința de a dialoga, ar continua cu

recunoașterea cinstită a diferențelor și ar sfârși printr-o împăcare cu sine și cu celălalt, bazată pe ideea că, așa cum spune un mare profesor englez, convertit la Ortodoxie, Andrew Louth: „e imposibil de acceptat o perspectivă care îi prescrie lui Dumnezeu limite pentru propria sa lucrare”. Toți cei intervievați sunt unanimi în a admite că Iisus Hristos a venit pentru a însănătoși, a curăți de păcat modul nostru de a fi, nu pentru a produce o nouă filozofie sau o altă etică. De aceea discursurile lor sunt cât se poate de personale, accentul căzând pe experiențele și limitele proprii. Un exemplu: cu câteva luni înainte să moară Luciano Pavarotti a fost întrebat cum i se pare retrospectiv, cariera sa. A răspuns: “Mă uit în fiecare zi la fetițele mele și la câte văd în jur. Știți ce cred? Prin comparație sunt un zero”. Iată în loc de încheiere comentariul lui Andrei Pleșu: “O asemenea replică face cât o carieră! Nu cred că există o virtute mai mare decât smerenia sinceră (s.a.) – căci e plină lumea de inși frânți, histrionic, din șale, care fac pe smeriții...Mă gândesc, deci, la smerenia trăită cu adevărat”.

Iuvenalie Ionașcu

Cartea descoperirilor, de Iuliana din Norwich

Într-o epocă întunecată, în care cu zbulc se credea – convinși! – că Dumnezeu e un judecător înfricoșător și inflexibil, care pentru păcatele oamenilor trimitea asupra lumii o mulțime de catastrofe, de la ciumă la războaie, circula o carte scrisă de o femeie simplă, care se declara naștitoare de carte, dar care împrăștia cu generozitate un fir de speranță și bucurie sintetizat în cuvintele: “până la urmă, va fi totul bine”. Această carte va ocupa un loc aparte în literatura anglosaxonă.

E vorba de *Cartea descoperirilor*, scrisă de Iuliana din Norwich (1342-1416), o mistică englezoaică, ce a trăit aproape patruzeci de ani reclizată în acel orașel, vechea capitală a regiunii Norfolk.

Despre Iuliana nu știm aproape nimic, privitor la viața sa exterioară. Nici măcar locul nașterii sale. Știm însă foarte multe despre trăirea sa duhovnicească, așa cum reiese din această carte devenită curând foarte cunoscută. Până și Thomas Merton nota: “M-am rugat mult ca să am o inimă înțeleaptă: cred că descoperirea Iulianei din Norwich mă va ajuta”.

Un moment, însă, marchează o răscruce în viața Iulianei (sau Katherine, după numele ei adevărat). La 13 mai 1373, când depășise deja vârsta de 30 de ani, fiind bolnavă încât se apropia de moarte, a avut o serie de “viziuni” referitoare la patimile lui Hristos. În urma acestor viziuni, a simțit nevoia să se închidă într-un fel de sihăstrie adiacentă cu biserica Sfintei Iuliana din Norwich, unde, îngrijită de o femeie, a rămas până la sfârșitul vieții, trăind în mare sfințenie. Experiențele și trăirile sale duhovnicești le-a așezat în scris, mai întâi într-o redactare fugace, mai apoi, după ani de meditație, într-o formă mai elaborată. În comparație cu prima ediție, a doua este mai amplă, conținând elemente noi, precum lunga meditație la parabola stăpânului și a robului.

În plus, modificările de la o redactare la alta denotă și o împlinire întru liniște, serenitate și suguranță, subliniind tot mai accentuat caracterul universalist al “Revelațiilor”, care sunt dedicate tuturor “fraților creștini”.

Cu scopul de face mai accesibil mesajul duhovnicesc al Sfintei Iuliana, inclusiv tinerilor sau celor ce se dedică mai puțin celor sufletești, scriitorul canadian Ralph Milton a scris o excelentă biografie romanțată a misticei “zăvorâte” din Norwich, făcându-l pe cititor să “participe” la evenimentele unei epoci tulburi. În *Chilia Iulianei* (ediția italiană, *La cella di Juliana*, Ed. San Paolo) iei parte la evenimentele istorice și sociale: la războiul de o sută de ani, la schisma de la Avignon, la persecuții și pestilențe, la răzmerițe și tâlhării împotriva celor bogați și puternici ai veacului, dar negreșit auzi și vocea genuină a Bisericii care se exprimă prin mistici, zăvorâți, sfinți cerșetori sau “nebuni”, sau, mai ales, prin oameni simpli din popor care-și trăiesc sfințenia de fiecare zi.

Într-o epocă de teroare, de crime și nedreptăți, în localitatea Norwich, o călugăriță cu suflet simplu și curat se luptă pe două fronturi: unul este cel duhovnicesc, al chiliei sale, în care trebuie să facă față îndoielilor, suferințelor, atacurilor gândurilor și demonilor; altul este cel din afară, prin cei care vin, zdrobiți de necazuri și dureri, să i se plângă, să-i ceară sfat și ajutor în rugăciuni, mângâiere și încurajare. Aceștia sunt oameni simpli, abandonati de instituții sau așezați cu bună știință la marginile societății, dar și oameni culți, profesori (prea) îndrăzneți, preoți inovatori prigonii de instituția bisericească (precum John Ball) sau mistici incomozi (precum Margery Kemp). Epoca era una din cele mai tulburi pe care le-a cunoscut istoria Europei. Dar, în ciuda luptelor fratricide și a trădărilor la tot pasul, mistica din Norwich

ii încuraja pe toți că “până la urmă va fi totul bine”. Pentru că destinația noastră e sus; nu se oprește totul aici. De aceea, nici chilia sfintei n-a fost nicicând o temniță, o celulă întunecoasă, ci mai degrabă o “matrice”, un pântec spiritual din care întreaga umanitate să renască la o nouă viață: din sfințenie și simplitate, din curăție și fragilitate. Căci sfânta spunea adesea: “Până la urmă, sunt doar o femeie, fragilă, umană și simplă”.

“*Cartea descoperirilor* a fost văzută ca o elocventă meditație, care adună, în jurul adevărului fundamental – iubirea de Dumnezeu – toate punctele mai importante și vitale ale teologiei creștine. Astfel ia naștere o spiritualitate de fiecare zi, constituită din serenitate și echilibru și înrădăcinată în neclintita amintire a iubirii lui Dumnezeu.” Aceasta o mărturisesc înseși rândurile însemnate de Iuliana: “Dumnezeu mi-a arătat un lucru mărunț, cât un sămbure așezat în palmă, rotund ca o sferă. L-am privit și mi-am zis: <Ce-ar putea să fie?> Iar răspunsul care mi-a fost dat a fost acesta: <E Creația în întregul său!> Mă minunam că un lucru așa mic putea să dureze, în loc să se prăvălească în neant: <Durează și va dura în veac, pentru că Dumnezeu îl iubește>. Astfel, toate lucrurile își primesc viața din iubirea lui Dumnezeu”. “Am cunoscut întristarea, apoi bucuria, și una, și cealaltă, împreună, de mai multe ori. (...) Amândouă fac parte din una și aceeași formă a iubirii”. “Atunci am văzut că Dumnezeu e bucuros să fie (precum) Maica noastră, să fie adevăratul nostru Mire. Și Hristos e bucuros să fie Fratele și singurul nostru Mântuitor”.

E incredibil că o scriere atât de pozitivă și optimistă a apărut într-o lume care colcăia de frică, sânge și suferință. Prin asta, însă, *Cartea descoperirilor* se arată a fi cum nu se poate mai modernă și mai actuală.

E incredibil că o scriere atât de pozitivă și optimistă a apărut într-o lume care colcăia de frică, sânge și suferință.

cronici